

การพัฒนาจิตสาธารณะตามแนวทางพุทธศาสนา The Public Mind Development Based on Buddhist Approaches

พระสุระ ญาณธโร (จันทิก)
วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาทรัพย์สินที่เป็นสาธารณะ การมีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น รวมไปถึงการรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เรียกว่าการเป็นผู้มี “จิตสาธารณะ” การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีจิตสาธารณะ ในเบื้องต้นต้องพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมตามหลักภาวนา 4 เพื่อให้เป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์และมีจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใจมีคุณธรรมดำเนินชีวิตที่ดีงาม จากนั้นนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้เพื่อในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยการสงเคราะห์กันและกัน มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุข พ้นจากทุกข์ และการประยุกต์ใช้หลักอภิธานิยธรรมมาใช้เพื่อรวมพลังเป็นหนึ่งเดียว เกิดเป็นความรัก ความสามัคคีในการพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า หากผู้สังคมใดมีสมาชิกที่พัฒนาจิตสาธารณะที่เป็นไปตามหลักธรรมดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวมสืบไป

คำสำคัญ: จิตสาธารณะ, แนวทางพุทธศาสนา

Abstract

The participation of public property maintenance, kindness, charitableness, selflessness including environmental protection to utility of social was called “public mind person”. The Buddhist principles can be applied for becoming a public mind person. In a basic step, one has to develop and make oneself ready physically, emotionally, ethically, and intellectually based on the four Bhavanas. And then when the four Sanghahavattus are applied as guidelines in living well with others by acts of sympathy, acts of doing favors, principle of service and Aparihaniyadhamma combined as for solidarity, these would result in cooperation and teamwork, harmony for sharing the highest benefits and great value to themselves, others and the sustainable society.

Keywords: Public mind, Buddhist Approaches

บทนำ

การพัฒนาประเทศในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาเน้นความเจริญทางด้านวัตถุที่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาเงินทองและอำนาจมากกว่าให้ความสำคัญด้านจิตใจ สังคมเป็นไปแบบต่างคนต่างอยู่ คำนึงถึงแต่ประโยชน์แห่งตนเท่านั้น ส่งผลให้สังคมมีความอ่อนแอ ยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดการใส่ใจต่อสภาพแวดล้อมและสังคมโดยรวม นำไปสู่ปัญหาสังคมด้านต่างๆมากมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บในมนุษย์ ในเวลาต่อมา สาเหตุที่เกิดปัญหาดังกล่าวเกิดจากการขาดความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ การแก้ปัญหาดังกล่าวหากมีการปลูกฝังจิตใจให้บุคคลมี “จิตสำนึกสาธารณะ” แสดงออกทางพฤติกรรมที่เกิดจากจิตสำนึกที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาสังคมโดยรวม สำหรับแนวทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นเป็นเรื่องการพัฒนาจิตควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ต่อส่วนรวม นำไปสู่สันติภาพและความเจริญรุ่งเรืองในสังคมอย่างยั่งยืน

จิตสาธารณะ

จิตสาธารณะ (Public Mind) หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Public Consciousness) เมื่อแยกพิจารณาในคำศัพท์จะพบว่า

“จิต” (mind) หมายถึง ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิดและนึก

“จิต” ในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายในเชิงนามธรรมที่มาจากภาษาบาลีว่า จิตต์ ซึ่งมาจาก จิต ชาติ แปลว่า คิด หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกถึง ความคิด ใจ วิญญาณ¹

“จิต”ยังหมายถึง จิตที่เป็นธรรมชาติรู้อารมณ์มี 3 แบบ คือ

1. การรับรู้แบบสัญชาตญาณ คือ การรู้โดยอาศัยการกำหนดจดจำเอาไว้ เช่น สีดำ สีขาว ผู้หญิง ผู้ชาย
2. การรับรู้แบบปัญญา คือ การรู้แบบมีเหตุมีผลตามความเป็นจริง เช่น รู้ดี รู้ชั่ว รู้บุญ รู้บาป เป็นต้น
3. การรับรู้แบบวิญญาณรู้ คือ การรับรู้ที่อยู่เสมอตามทวารต่าง เช่น การมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรสชาติอาหาร การรู้ร้อน รู้หนาว เป็นต้น²

“จิตสำนึก” (Conscious) หมายถึง การตระหนักรู้ตัว หรือเป็นจิตส่วนที่รู้ตัว รู้ว่าทำอะไร อยู่ที่ไหน เป็นอย่างไรขณะที่ตื่นอยู่นั่นเอง

ส่วนคำว่า สาธารณะ (Public) เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม เป็นการบริการชุมชน การทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็นสิ่งของก็ต้องใช้ประโยชน์ร่วมกัน

¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: อารยธรรม พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 280.

² วรรณสิทธิ ไหวทยะเสวี, คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมถ้อยสังคหะ ปริเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์, (นครปฐม: มูลนิธิแนบมหารานนท์, 2551), หน้า 20-21.

เมื่อนำสองคำมารวมกัน “จิตสาธารณะ” หมายถึง การตระหนักตัวตน ที่จะทำสิ่งใดเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ จิตสำนึกทางสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะว่า คือ การตระหนักและคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ได้ให้ความหมายว่า การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ในประเทศไทย ได้กล่าวถึง การคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันในช่วงพุทธศักราช 2500 และเริ่มแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ก่อนหน้านั้นเป็นกิจกรรมช่วยเหลือสังคม เสริมสร้างงานบำบัดทุกข์บำรุงสุขของภาครัฐ ปฏิบัติโดยสถาบันทางศาสนา มูลนิธิต่างๆ ที่ช่วยเหลือคนในภูมิภาค และเชื้อชาติเดียวกันเป็นลักษณะผู้ให้กับผู้รับ ต่อมาแนวคิดเกี่ยวกับการกระจายอำนาจทางการเมืองการปกครองสู่ท้องถิ่นและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 จนถึงปัจจุบัน ที่มีจุดมุ่งหมายหลักเน้นเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีการวางแผนพัฒนาแบบองค์รวมในการบูรณาการระหว่างเศรษฐกิจกับสังคมเข้าด้วยกัน โดยให้ความสำคัญกับความเป็นไทย มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนานำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) ส่งเสริมการใช้คุณธรรมนำความรอบรู้ เพื่อให้รู้เท่าทันโลก การสร้างครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและมีความยั่งยืน ด้วยการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ตระหนักถึง “อรรถประโยชน์ของส่วนรวม” เป็นสำคัญ

“จิตสาธารณะ” จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยการส่งเสริมให้ประชาชนเป็นความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมที่แสดงออกทางพฤติกรรมโดยการอุทิศตนทำงานเพื่อสังคม ช่วยกันรักษาสมบัติของส่วนรวม มีน้ำใจ รู้จักแบ่งปัน ไม่เอาเปรียบผู้อื่น การทำประโยชน์โดยไม่หวังผลตอบแทน สามารถแบ่งออกเป็น 4 พฤติกรรม คือ 1) การให้/ปัน โดยการช่วยเหลือ หรือให้ผู้อื่นด้านทรัพย์สิน สิ่งของความรู้และแรงงาน 2) ความมีน้ำใจ โดยการแสดงความปรารถนาดีต่อผู้อื่นในด้านการพูดและการกระทำ โดยให้กำลังใจ และแสดงความเห็นใจผู้อื่น 3) การไม่เอาเปรียบผู้อื่น โดยการสละทรัพย์สินของ และแรงงานของตนเท่ากันหรือมากกว่าผู้อื่น และ 4) เพื่อสังคมและส่วนรวม ร่วมมือกันรักษาสมบัติของส่วนรวม ไม่ทำลายทรัพย์สินของส่วนรวม การใช้สาธารณสมบัติอย่างมีความรับผิดชอบ โดยการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณสมบัตินั้นๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณสมบัติในวิสัยที่สามารถทำได้ และการเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่น โดยคำนึงอยู่เสมอว่าผู้อื่นมีสิทธิใช้เช่นเดียวกัน ดังนั้น จะต้องไม่ยึดสาธารณสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์

ของผู้อื่น³ การมีจิตสำนึกสาธารณะยังให้ความสำคัญกับสิ่งของที่ต้องใช้ร่วมกันหรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชน เช่น ป่าไม้ ความสงบสุขของชุมชน⁴

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะด้านต่างๆ

จิตสาธารณะตามแนวคิดของนักวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์และด้านจิตวิทยามองเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมภายในจากความคิด ความรู้สึก แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกโดยการกระทำเมื่อใช้หลักการยอมรับทางสังคมมาจัดประเภทของพฤติกรรม จิตสาธารณะจึงเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (Desirable Behavior) ที่สังคมยกย่องว่าดีและควรกระทำ หากพิจารณาด้านการบริหารงานภาครัฐจะมองเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดและรูปแบบการพัฒนาตามแบบพฤติกรรมศาสตร์ เป็นแนวคิดที่กล่าวถึง การมองปรากฏการณ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ และมีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายและพยากรณ์ปรากฏการณ์นั้นๆ เช่น พฤติกรรมที่กล่าวถึงในแง่ที่เป็นระบบประกอบด้วยความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม กระบวนการพัฒนาพฤติกรรมและผลผลิตที่ได้รับทั้งจากตัวปัจจัย และกระบวนการ ทฤษฎีทางพฤติกรรมศาสตร์จึงสามารถอธิบายและพยากรณ์ปัจจัยที่ กระบวนการและผลที่เกิดขึ้นมีลักษณะเช่นไรตั้งนั้น การพิจารณาปัญหาของพฤติกรรมต่างๆในสังคม เกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆเพื่อทำความเข้าใจและหาแนวทางป้องกันจึงไม่สามารถทำได้ทันที

แนวคิด และรูปแบบการพัฒนาตามแนวทางจิตวิทยา หลักการสำคัญของจิตวิทยา คือ การอธิบายและคาดคะเนถึงพฤติกรรมของแต่ละบุคคลโดยเน้นที่ความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น การรับรู้ การสนใจ เจตคติ ที่จะช่วยอธิบายถึงการตอบสนองที่แตกต่างกันต่อสภาพการณ์หรือตัวกระตุ้นที่คล้ายคลึงกันของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ยังศึกษาถึงสภาพแวดล้อมและสาเหตุที่แต่ละคนมีความแตกต่างกัน โดยเน้นศึกษาถึงอิทธิพลของพันธุกรรม ที่เป็นมาแต่กำเนิด และอิทธิพลที่ถูกสร้างจากสภาพแวดล้อม ตามแนวคิดด้านจิตวิทยาที่มุ่งเน้นด้านกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของการเกิดพฤติกรรม โดยอธิบายความสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ของพฤติกรรมหรือการตอบสนองผ่านตัวแปร ดังนี้ คือ สิ่งเร้าภายนอก (Stimulus Variable) หรือที่ตัวแปรสถานการณ์ (Situational Variable) อินทรีย์ (Organism) และการตอบสนองภายนอก (Response variable) หรือตัวแปรพฤติกรรม (Behavioral variable) ซึ่งมีความสัมพันธ์ของของตัวแปรทั้ง 3 ตัวแปร โดยนักจิตวิทยาจะสนใจว่าถ้าสิ่งเร้าภายนอกเปลี่ยนไป พฤติกรรมจะเปลี่ยนไปอย่างไร

แนวทางที่สำคัญในการสร้างจิตสาธารณะในการบริหารงานภาครัฐตามแนวทางประชาธิปไตย เกิดจากการสร้างวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงสิทธิของเขตของสิทธิ

³ ชาย โพธิ์สิตา, “จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ: ศึกษากรณกรณกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย. (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541).

⁴ ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, “บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาสังคม,” SAHIL Thailand Journal, วารสารวิชาการ ปีที่ 52 ฉบับที่ 69, (มีนาคม 2541): 57.

เสรีภาพหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม โดยให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเอง คือ ส่วนหนึ่งของสังคม ต้องมีความรับผิดชอบในการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวมทั้งต่อประเทศชาติ และโลกใบนี้ ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเองเช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องช่วยกันแก้ไข เช่น ช่วยกันสร้างบ่อบำบัดน้ำทิ้งก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ การมีวินัยในตนเองโดยยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะว่าธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือ สอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น และทำให้เราอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขด้วย จิตสาธารณะยังสะท้อนคุณค่าความเป็นคนในการดำเนินชีวิตอย่างมีอิสระในระดับปัจเจกบุคคลร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และเอื้ออาทร โดยเรียกว่า “Collective Individuals” ในทางตรงกันข้ามภายใต้ภูมิทัศน์ใหม่ของโลกหากในระดับปัจเจกบุคคลไม่มีจิตสาธารณะก็จะเกิด “Contra-Individuals” ที่แต่ละคนคิดแต่เรื่องของตนเองมากกว่าส่วนรวม สังคมเช่นนี้มีความเปราะบางก่อให้เกิดความเสื่อมถอยและความแตกแยกในสังคม คุณค่าสาธารณะปลูกฝังด้วยการสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trusting) การเกื้อกูลแบ่งปัน (Sharing) การเอาใจใส่ดูแลกัน (Caring) และความร่วมมือร่วมใจกัน (Collaborating)⁵

จิตสาธารณะตามแนวทางพระพุทธศาสนา

หลักธรรมในพระพุทธศาสนากล่าวถึงจิตที่เป็นกุศล เป็นจิตที่ตั้งงาม มีเจตนาที่งาม ไม่เห็นแก่ตัวนำไปสู่การปฏิบัติที่ถือเป็นภารกิจหลักที่ต้องช่วยเหลือมนุษย์และสังคม ดังพุทธดำรัสที่ตรัสไว้กับพุทธสาวกตอนหนึ่งว่า

“ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมวลมนุษยย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันโดยสองรูป จงแสดงธรรมที่มีความงามเป็นเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหม จรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีรูปสีในตาน้อย มีอยู่ย่อมเสื่อมเพราะได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราจักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม”

พระพุทธดำรัสข้างต้น แสดงถึงการบำเพ็ญประโยชน์ตามแนวจิตสาธารณะแก่ชาวโลก หลังจากพระพุทธอรหันต์ชุดแรก 60 องค์ได้พัฒนาตนถึงความสมบูรณ์พร้อมแล้ว ถือว่าเป็นพระดำรัสอย่างเป็นทางการที่ทรงรับสั่งให้พระอรหันต์ชุดดังกล่าวออกไปบำเพ็ญประโยชน์บนฐานแนวคิดเรื่องจิตสาธารณะ สะท้อนให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวพุทธที่เป็นไปเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง⁶

จิตยังถูกปรุงแต่งด้วยเจตสิกให้รู้อารมณ์เป็นไปต่างๆ ตามลักษณะสภาพของเจตสิก เช่น ขณะที่จิตกำลังเห็นรูป ถ้ามีโลภเจตสิกประกอบก็จะเกิดความยินดีพอใจรูป หากเกิดโทสเจตสิกประกอบก็จะเกิดความไม่พอใจเกิดเป็นความโกรธขึ้นมาทันที แสดงว่าเจตสิกที่ประกอบกับจิตย่อมปรุงแต่งจิตให้รู้อารมณ์

⁵ สุวิทย์ เมษินทรีย์, *โลกเปลี่ยน ไทยปรับ*, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯธุรกิจ, 2556), หน้า 182-183.

⁶ วิ.ม.(ไทย) 4/32/40.

เป็นไปตามสภาพแห่งตน⁷ เจตสิกที่เข้าไปปรุงแต่งจิตเป็นทั้งกุศล และอกุศล การทำงานของจิตที่อุปมาเหมือนน้ำที่ใสบริสุทธิ์ไม่มีสี แต่เมื่อน้ำสีแดงใสลงไปใต้น้ำนั้นก็กลายเป็นน้ำสีแดงที่เปรียบเหมือนเจตสิกหากนำอกุศลเจตสิก คือ เจตสิกฝ่ายไม่ดีเข้าไปประกอบกับจิตจะทำให้จิตนั้นเป็นจิตที่ชั่วหยาบ มีจิตที่เป็นบาป แต่ถ้าหากนำกุศลเจตสิก คือ เจตสิกฝ่ายดีเข้าไปประกอบกับจิตแล้ว จะทำให้จิตนั้นเป็นจิตที่ดี มีเมตตา กรุณา มีศรัทธา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ธรรมชาติแล้วเจตสิกจะเกิดขึ้นพร้อมกับจิตอยู่เสมอเมื่อประกอบกันแล้วจะทำให้จิตเป็นกุศลหรืออกุศลขึ้นอยู่กับเจตสิก การที่บุคคลที่มีจิตเป็นกุศล เป็นจิตที่ดีงามไม่เห็นแก่ตัว มุ่งไปในทางการทำบุญทำกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และสังคมโดยรวม เป็นจิตที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น คำนึงถึงส่วนรวมอยู่เสมอ แสดงออกด้วยการกระทำ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ปรารถนาที่จะเห็นความสุขความสำเร็จของผู้อื่น ปรารถนาที่จะเห็นความสุขของส่วนรวมจากการกระทำในสิ่งที่ดีๆ มีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคง โดยคำนึงถึงกิจกรรมที่ตนกระทำนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม โดยถือว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเพื่อประโยชน์ร่วมกัน

พระพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์ให้สังคมมีความสุข และเกิดสันติภาพในการอยู่ร่วมกัน เป้าหมายเพื่อการพัฒนาสมาชิกในสังคมให้เป็นผู้มีจิตสาธารณะ ให้สังคมเกิดสันติภาพโดยขจัดความเห็นแก่ตัว เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ ได้แก่ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ต้องทำหน้าที่หรือปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าความจริง หรือสัจจะเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยคนต้องทำหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั้นโดยให้เกิดผลดี เพราะการทำตามหน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข จะเกิดผลประโยชน์ 3 ประการ ได้แก่

1. ประโยชน์ส่วนตน (อัตตัตถะ) คือ การบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตตน ได้แก่ประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นกับตนเองโดยเฉพาะการได้ประโยชน์ในทุกระดับโดยไม่เป็นภาระต่อผู้และความเป็นผู้พร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ในเบื้องต้นของประโยชน์คือสิ่งที่ตามองเห็น ด้วยการมีสุขภาพดี มีร่างกายที่แข็งแรงมีอาชีพที่เป็นหลักฐานมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์และการที่มีครอบครัวที่ดีมีความสุข โดยประโยชน์ส่วนตนดังกล่าว เป็นประโยชน์สุจริตขั้นต้นที่แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบันที่มองเห็นเกี่ยวกับชีวิตประจำวันที่มีมุ่งหมาย ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ ทรัพย์สิน เกียรติ ฐานะ เป็นต้น ซึ่งรวมถึงการแสวงหาสิ่งเหล่านี้โดยชอบธรรม การปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้โดยถูกต้อง การใช้สิ่งเหล่านี้ทำตน และคนที่เกี่ยวข้องให้มีความสุข การอยู่ร่วมกันด้วยดี ประโยชน์เบื้องต้นด้านประโยชน์ คุณค่าของชีวิตที่เป็นหลักประกันชีวิตเมื่อละโลกนี้ไป เพื่อความเจริญแห่งชีวิตจิตใจด้วยคุณธรรม ใฝ่ใจในทางศีลธรรม รักความดีงามเพื่อความสงบของจิตใจ ประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของชีวิต ได้แก่การรู้แจ้งแห่งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุข รู้เท่าทันคติธรรมตา และสังขารธรรม ด้วยความสงบโดยสมบูรณ์ เรียกว่าวิมุตติ และนิพพาน ประโยชน์ทุกระดับเหล่านี้ สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ การครอง

⁷ วรรณสิทธิ ไททยะเสวี, คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน, (นครปฐม: มูลนิธิแนบมหนานีรานนท์, 2549) หน้า 35-40.

ชีพ และสภาพแวดล้อม บุคคลทุกคนควรดำเนินชีวิตอย่างน้อย 2 ระดับจะถูกยกย่องว่าเป็นบัณฑิต แปลว่า ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา

2. ประโยชน์ต่อผู้อื่น (ปรารถะ) คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ให้บรรลุประโยชน์ หรือถึงจุดหมายแห่งชีวิตในระดับต่าง ช่วยเหลือให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ หมายถึงประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับคนอื่น ที่มีคุณธรรมเป็นแกนนำ การทำหน้าที่บำเพ็ญคุณธรรมต่างๆของกัลยาณมิตร เช่น การแบ่งปัน การพูดด้วยสิ่งที่เป็นประโยชน์ การช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ การมีความประพฤติที่เสมอต้นเสมอปลาย เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณะชนทั่วไป โดยมีจุดมุ่งหมายที่เกิดประโยชน์ในปัจจุบันในชั้นตาเห็น คือ การมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงมีอาชีพสุจริตสามารถพึ่งตนเองได้ มีสถานภาพดีเป็นที่ยอมรับในสังคม มีครอบครัวที่มีความสุขเป็นที่นับถือ ประโยชน์ในอนาคต คือมีความอบอุ่นใจ มีหลักยึดเหนี่ยวในจิตใจให้มีความเข้มแข็งด้วยศรัทธา มีความภาคภูมิใจในชีวิตที่ได้ประพฤติแต่ความสุจริต ดิงานมีปัญหาในการแก้ปัญหาต่างๆ คลายกังวล เนื่องจากมีทุนประกันในภพใหม่เนื่องจากกรรมดีที่ทำ ส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ การไม่ยึดมั่นถือมั่น มีจิตโล่งสบาย มีอิสระ เบิกบาน สด ใสที่รู้เท่าทันตามเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจด เป็นอยู่ด้วยปัญญา

3. ประโยชน์ร่วมกัน (อุภยัตถะ) เป็นประโยชน์ที่เป็นผลแก่ตนเองและผู้อื่น หรือแก่สังคม แก่ชุมชน อันเป็นส่วนรวม โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่อันเอื้ออำนวยทั้งประโยชน์ส่วนตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ส่วนรวม คุณธรรมที่เป็นแกนนำให้บรรลุจุดหมายคือ วินัย และสามัคคีธรรม

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาจิตสาธารณะ

พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาจิตเป็นสำคัญ เนื่องจากจิตเป็นเรื่องที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่าย ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา หากจิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำมาความสุขมาให้ ผู้มีปัญญาควรรักษาจิตที่เห็นได้ยาก ละเอียดยิ่ง เพราะจิตที่คุ้มครองด้วยความดีแล้ว ย่อมนำมาสุขมาให้ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะมีมากมาย ณ ที่นี้ผู้เขียนได้นำหลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะ ดังนี้

การพัฒนาตนเองด้วยหลักภavana 4

การพัฒนาจิตสาธารณะในเบื้องต้นต้องพัฒนาตนเองก่อน หลักภavana 4 ที่กล่าวถึงการพัฒนาตนเอง 4 ประการ กล่าวคือ การพัฒนาจิต การพัฒนากาย พัฒนาพฤติกรรม และพัฒนาความคิด ที่ต้องพัฒนาไปพร้อมๆกัน ดังนี้

กายภavana: เป็นการพัฒนาร่างกายให้มีความสัมพันธ์ที่สมดุลกับสิ่งแวดล้อมในทางที่เกื้อกูลกัน เป็นคุณไม่เกิดโทษ เช่น การรู้จักบริโภคปัจจัย 4 อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัยให้ตรงตามคุณค่าที่แท้จริง ไม่บริโภคตามค่านิยม ความโก้หรู อาจส่งผลเสียเป็นอันตรายต่อสุขภาพ นอกจากนี้ยังรู้จักฝึกอินทรีย์ คือ ตา หู ลิ้น กาย ใจ ในการติดต่อสื่อสาร หรือใช้สอยอุปกรณ์เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาเรียนรู้เป็นหลัก มิใช่เสพเพื่อความสนุกสนาน

ศีลภavana: เป็นการพัฒนาทางด้านพฤติกรรมให้เกิดความเกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคม โดยเฉพาะการประพฤติ ปฏิบัติจนความเคยชินที่ไม่เบียดเบียนหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น กลายเป็นวินัยในตนเอง

จิตภาวนา: เป็นการพัฒนาทางจิตใจให้มีจิตที่สมบูรณ์ด้วยด้วยคุณธรรม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้วยความเมตตา กรุณา มีความอ่อนน้อม กตัญญูทวาที เสียสละ มีhiriโอดตตปะละอายต่อการกระทำบาป ส่งผลให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีจิตใจผ่องใส จิตใจสงบ เจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย

ปัญญาภาวนา: เป็นการพัฒนาสติปัญญาให้เป็นผู้ที่มีเหตุผลมองทุกสิ่งให้เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีอคติ ปราศจากการครอบงำของกิเลส รู้เท่าทันความเหตุการณ์ของโลก ชีวิตตามสภาพตามความเป็นจริง สามารถแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ พัฒนาส่วนรวมให้มีความสงบมีความเสมอภาค⁸

การพัฒนาตนเองเพื่อให้มีคุณสมบัติที่ดี 4 ด้าน คือ การพัฒนากายให้มีความแข็งแรง มีสุขภาพดี มีสัมพันธภาพที่ดีกับสิ่งแวดล้อม การพัฒนาพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดี มีการดำเนินชีวิตที่ดี การพัฒนาจิตที่พร้อมสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมมีความคิดที่ดี มีสติ มีความมั่นคง มีจิตใจที่เป็นสุข สงบ ผ่องใส และการพัฒนาปัญญา ให้มีความรู้ ความเข้าใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง รู้วิธีการแก้ไขปัญหา สร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคมให้เจริญตงามยิ่งขึ้น

หลักพรหมวิหารธรรม: ธรรมประจำใจและกำกับความประพฤติ

พรหมวิหารธรรม เป็นธรรมที่ทุกคนควรมีไว้ประจำใจเพื่อกำกับความประพฤติ ให้ดำเนินชีวิตโดยชอบต่อตน ต่อ เพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย การมีจิตสาธารณะต้องประพฤติ ปฏิบัติตนด้วยปัญญา ด้วยเจตนาที่ตีบนฐานแห่งจิตใจที่มีคุณธรรม มีความรับผิดชอบสังคม อภิบาลสังคม ประพฤติตนตามหลักธรรมที่เรียกว่า พรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ

เมตตา: เป็นผู้ที่มีความรักใคร่ปรารถนาดีต่อผู้อื่นอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า

กรุณา: เป็นผู้ที่มีความสงสารผู้อื่น คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

มุทิตา: เป็นผู้มีความยินดีเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่น เบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญองงามยิ่งขึ้นไป

อุเบกขา: เป็นผู้ผู้มีใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้ง รู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน

หลักพรหมวิหารธรรมเป็นพื้นฐาน 4 ประการที่แสดงออกต่อผู้อื่นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังเช่น สถานการณ์ที่ 1 เมื่อคนอื่นเขาอยู่เป็นปกติ เรามีเมตตา คือ มีความหวังดี มีความรัก มีความเป็นมิตร

⁸ จานง อติวัฒน์สิทธิ์, **จริยธรรมสำหรับผู้นำ**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549), หน้า 99.

สถานการณ์ที่ 2 เมื่อบุคคลอื่นนั้นตกต่ำ คือ เขาเดือดร้อนเป็นทุกข์ ประสบปัญหา เราก็มีกรุณา คือ พลอยไหวหวั่น สะเทือนใจไปกับความทุกข์ของเขา อายากจะช่วยบำบัดทุกข์นั้น หรือยกเขาขึ้นมาจากทุกข์นั้น

สถานการณ์ที่ 3 เมื่อบุคคลอื่นนั้นเปลี่ยนจากปกติ และตกต่ำเป็นสูงขึ้น คือ ประสบความสำเร็จ มีความสุขทำอะไรๆ ได้ดี หรือก้าวหน้าไปในทางดีงาม เราก็มูทิตา คือ พลอยยินดีด้วยในความดีงามและความสุข ความสำเร็จของเราพร้อมที่จะสนับสนุนส่งเสริม

สถานการณ์ที่ 4 ซึ่งสำคัญที่สุดที่จะรักษาสังคมไว้ได้ คือ เมื่อบุคคลอื่นนั้นละเมิดธรรม หรือสมควรรับผิดชอบต่อธรรม เราก็มือเบกขา คือ วางใจเป็นกลางไม่ชวนชวยช่วยเหลือที่จะทำให้เสียธรรม โดยวางเฉยต่อบุคคลนั้นให้เขารับผิดชอบต่อธรรมและตามธรรม ดำรงอยู่ในความสมเหตุสมผล เพราะฉะนั้น สังคมจึงต้องมีพรหมวิหารธรรมให้ครบ และให้เหมาะสมพอดี ถ้าปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว สังคมจะมีคุณภาพ โดยเริ่มตั้งแต่สังคมเล็กสุด คือครอบครัว

หลักสังคหัตถุ 4 เพื่อการสงเคราะห์กันและกัน

การพัฒนาจิตสาธารณะต้องผูกสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการยึดเหนี่ยวจิตใจกันและกัน การผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เป็นหลักสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ตามหลักสังคหัตถุธรรม มีอยู่ 4 ประการ ได้แก่

ทาน เป็นการพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักการให้เป็นการการอนุเคราะห์ด้วยความเมตตาปราณีให้เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจ หรือให้เพื่อเป็นการบุญกุศลโดยไม่หวังผลตอบแทนก็ได้การให้เป็นการสร้างไมตรีไว้ต่อกัน เป็นการเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่แก่กัน เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ รวมไปถึงการให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ทานนี้ถือว่าเป็นคุณธรรมเบื้องต้นข้อแรกที่มีอนุภาพมากในการที่จะผูกมัดใจของผู้อื่นได้อย่างดียิ่ง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ทพฺ ภิกขเว โทติ ภษนติ นํ พหุ นรชนผู้ไม่ตระหนี่ให้ทานย่อมเป็นที่รัก ชนเป็นอันมากย่อมคบหาภรรษนนั้นซึ่งจะเห็นได้ว่า การให้ทาน คือ แบ่งปัน เสียสละส่วนตนให้กับผู้อื่น หรือส่วนรวม ยิ่งให้มากเท่าไรก็ยิ่งเพิ่มพูนความสำคัญให้กับตนเองในฐานะผู้ช่วยเหลือสังคมให้เกิดการเป็นอยู่อย่างมีความสุข อย่างไรก็ตามการให้ก็ย่อมจะต้องมีขอบเขตจำกัดเพราะหากมีการให้ที่มากเกินไปก็เกิดความจำเริญและไม่ตรงกับ ความปรารถนาของผู้อื่นย่อมไม่นำมาซึ่งความยินดีต่อสิ่งนั้น ควรที่จะศึกษาความต้องการของชุมชนให้ถ่องแท้เสียก่อนจึงค่อยดำเนินการ

ปิยวาจา การพัฒนาจิตสาธารณะด้วย ปิยวาจา เป็นการให้คำแนะนำหรือตักเตือนเพื่อให้ เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ต้องอาศัยหลักการพูดถ้อยคำที่น่ายินดี เป็นการเจรจาอ่อนหวาน เจรจาด้วยวาจาที่ดี ในเชิงปฏิบัติ ปิยวาจา คือ เจรจาถ้อยคำอันเป็นที่รัก ไพเราะพูดให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เกิดประโยชน์และ เกิดความพึงพอใจ พูดถ้อยคำเป็นที่น่ายินดีซึ่งความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่เป็นคำที่หยาบคาย การมี จิตสาธารณะใช้หลักของการพูดให้กำลังใจ การพูดให้ผู้อื่นเข้าใจ เกิดความอึดอ้อม และสุขใจ เกิดความสบายใจ จูงใจในการให้ความร่วมมือกระทำเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม

อัตถจริยา การพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักอัตถจริยา เป็นการกล่าวถึงการประพฤติตนให้ เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์และการทำในสิ่ง ที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม ได้แก่ 1) การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ด้วยการตั้งใจ ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถมีคุณธรรม เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของ

สถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนาตลอดไป และ 2) การทำในสิ่งที่ เป็นประโยชน์คือ เมื่อทำตนให้เป็นประโยชน์แล้วก็ต้องสร้างตนให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่นด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่นิ่งดูดาย มีน้ำใจไมตรีต่อกัน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามสติกำลังความสามารถ ซึ่งจะเห็นได้ว่า การพัฒนาจิตสาธารณะ ตามหลักอรรถจริยาจะเป็นการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อผู้อื่นในสังคม

สมานัตตตา การพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักสมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมที่มุ่งให้เกิด 1) การวางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัวเป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และ 2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม ดังนั้น บุคคลที่วางตนเองให้สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ ไม่ถือยศ ไม่มองผู้อื่นเป็นต่ำกว่าตนเอง ไม่ดูถูกดูแคลนผู้อื่น เพราะวางตนเองในมีความเสมอต้นเสมอปลายจะทำให้ได้รับความรัก ความเคารพศรัทธาเป็นที่สุด ได้รับการไว้วางใจในสังคม

หลักอภิธานิยธรรม: การนำไปสู่สันติภาพของมนุษย์และสังคม

หลักอภิธานิยธรรมเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่สันติภาพของมนุษย์และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกันที่นำความเจริญมาให้ ด้วยการที่จะให้จะความสามัคคีที่เกิดจากการมีส่วนร่วมซึ่งสอดคล้องกับการมีจิตสาธารณะที่สามารถนำประโยชน์ให้กับตนเอง ผู้อื่น และประโยชน์ต่อส่วนรวม การสร้างความสันติสุขตามความต้องการของท้องถิ่นไทยที่นำไปสู่ความรักความสามัคคีกันในชุมชน เพราะหลักอภิธานิยธรรมเป็นหลักธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง ประกอบด้วยหลัก 7 ประการ ได้แก่

1. การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมายถึง การอยู่ร่วมกันในสังคมต้องมีการพบปะ พูดคุยกันเพื่อแก้ไขปัญหา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีเหตุผลที่ถูกต้องเป็นประโยชน์กัน เข้าใจกันดี
2. ความพร้อมเพรียงกันประชุมและเลิกประชุม เป็นกระทำการที่ควรทำเพื่อเกิดความยุติธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความอยู่พร้อมกันเพื่อทุกคนจะได้เห็นพ้อง หรือยอมรับในสิ่งที่กระทำลงไปด้วยความเต็มใจ
3. ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังมิได้บัญญัติ และไม่ล้มเลิกสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว การที่สังคมจะสงบสุขทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ โดยไม่ละเมิดกฎ ระเบียบของสังคมตามความพึงพอใจของตน
4. การเคารพนับถือเชื่อฟังปราชญ์ ผู้รู้ ผู้นำ เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จากท่านเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. การให้เกียรติและยกย่องสตรี เป็นการสร้างความเท่าเทียมในสังคม โดยไม่เหยียดเพศ หรือแบ่งสถานะในสังคม
6. การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และปูชนียสถานที่ควรเคารพ เป็นการให้ความสำคัญกับวัตถุที่มีคุณค่าทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมของจิตใจ การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีให้ดำรงไว้สืบไปต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย

7. ให้การอารักขาคุ้มครองกับผู้ทรงศีล ทรงธรรม เป็นการส่งเสริมคนดีให้มีอยู่ในสังคมยิ่งขึ้น เพราะผู้ที่ประพฤติดี ปฏิบัติชอบสมควรได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ที่มีคุณค่าในสังคม

กล่าวได้ว่า การพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น อันดับแรก ต้องพัฒนาตนเองให้พร้อมเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์และมีจิตใจที่เบิกบาน ผ่องใจมีคุณธรรมดำเนินชีวิตที่ดีงาม อันดับที่สอง ต้องมีความปรารถนาดีต่อผู้อื่นปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข พ้นจากทุกข์ อันดับที่สามต้องมีความเสียสละสงเคราะห์ แบ่งปันซึ่งกันและกัน และอันดับสุดท้ายต้องรวมพลังเป็นหนึ่งเดียวเพื่อ หากผู้ใดนำไปประพฤติ ปฏิบัติตามจะสามารถนำไปพัฒนาจิตสาธารณะเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งตนเอง ผู้อื่น และสังคมโดยรวมสืบไป

บทสรุป

การแสวงหาเงินทองและอำนาจมากกว่าให้ความสำคัญด้านจิตใจ ส่งผลให้สังคมขาดการใส่ใจต่อสภาพแวดล้อมและสังคมโดยรวม นำไปสู่ปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ มากมาย การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาส่งเสริมการพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีจิตสาธารณะ มีพฤติกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และส่วนรวม ก่อนอื่นต้องพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมทั้งกายและจิตด้วยหลักภavana 4 ด้วยการพัฒนาจิตให้มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนากาย พฤติกรรม และสติปัญญา เมื่อมีจิตที่เป็นกุศลเกิดความสงบ สุข สดชื่น จะส่งผลให้การดำรงชีวิตที่ดี มีสุขภาพดี มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องดีงามเกิดคุณประโยชน์ต่อสังคม เมื่อมีจิตที่ดีมีคุณธรรมย่อมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ไม่ยาก เพราะจิตที่ดีเป็นฐานความคิดจะนำพาให้เกิดความคิดที่ดีงาม มองโลกในแง่บวก มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น โดยเป็นไปตามหลักตามแนวทางพรหมวิหารธรรมที่น้อมนำมาไว้ประจำใจและกำกับความประพฤติตนเองในการแสดงออกต่อผู้อื่น จะเป็นผู้ที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข อยากให้พ้นทุกข์ ชื่นชม ยินดีในสุขนั้นและมีจิตที่เที่ยงตรงไม่อคติเอนเอียง อีกทั้งต้องการที่จะผูกมิตรไมตรีกับผู้อื่น ส่งผลให้เกิดความรัก สามัคคีกัน ในสังคม และยังสามารถสร้างความผูกพันห่วงใยกันตามแนวทางหลักสังคหวัตถุธรรมที่นำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจกันและกัน ด้วยการเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน การสื่อสารที่สร้างคุณประโยชน์ เข้าใจไปในแนวทางเดียวกัน และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และการพัฒนาจิตสาธารณะตามหลักอภิธานิยธรรมอันเป็นธรรมนำมาสู่ความเจริญรุ่งเรือง เกิดสันติภาพจากความรักความสามัคคีจากการมีส่วนร่วมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

บรรณานุกรม

- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **จริยธรรมสำหรับผู้ผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.
- ชาย โปธิสิตา. “จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ: ศึกษารายกรณีกรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: อาร์เอส พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2548.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.
- วรรณลลิตี ไททยะเสวี. **คู่มือการศึกษาพระพุทธศาสนาพื้นฐาน**. นครปฐม: มูลนิธิแนบมทานิรานนท์,
2549.
- _____, **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมัตถะสังคหะ ปริจเฉทที่ 1 จิตปรมัตถ์**. นครปฐม: มูลนิธิแนบ
มทานิรานนท์, 2551.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ. “บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาสังคม.” *SAHIL
Thailand Journal*. วารสารวิชาการ ปีที่ 52 ฉบับที่ 69. (มีนาคม 2541): 57.
- สุวิทย์ เมษินทรีย์. **โลกเปลี่ยน ไทยปรับ**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพฯธุรกิจ, 2556.